

Qabul qilindi: 15.04.2025

Chop etildi: 31.05.2025

UDK: 398.9(562.7)

SHEROBOD DOSTONCHILIK MAKTABINING DAYOMCHISI BAXSHI ABDUNAZAR POYON O'G'LINING DOSTONCHILIKDA TUTGAN O'RNI

*Axmedova Gulchehra O'skinovna,
Termiz davlat universiteti "Jahon tarixi" kafedrası
dotsenti, t.f.b.f.d (PhD)*

THE PLACE IN POETRY OF BAKSHI ABDUNAZAR POYAN OGLI, A GRADUATE OF THE SHERABAD SCHOOL OF POETRY

*Akhmedova Gulchehra Oskinovna,
Associate Professor, Department of "World History" of Termez State
University, (PhD)*

МЕСТО В ПОЭЗИИ БАКШИ АБДУНАЗАРА ПОЯН ОГЛИ, ВЫПУСКНИКА ШЕРАБАДСКОЙ ШКОЛЫ ПОЭЗИИ

*Ахмедова Гульчехра Оскиновна,
доцент кафедры «Всемирной истории» Термезского
государственного университета, (PhD)*

axmedovaguli@gmail.com

[com](#)

Orcid: 0009-0009-
6649-9557

Annotatsiya: Maqolada Surxon vohasi baxshichilik san'ati taraqqiyotida baxshi Abdunazar Payanovning o'rni va uning ijodi haqida batafsil ma'lumot berilgan

Kalit so'zlar: baxshi, doston, terma, repertuar, ustoz, ijod, san'at, voha, xalq, shogird.

Keywords: bakhshi, epic, term, repertoire, teacher, creativity, art, oasis, people, disciple.

Abstract: The article provides detailed information about the role of bakhshi Abdunazar Payanov in the development of bakhshi art of the Surkhan oasis and his creativity.

Ключевые слова: бахшии, эпос, термин, репертуар, учитель, творчество, искусство, оазис, народ, ученик.

Аннотация: В статье даны подробные сведения о роли бахши Абдуназара Паянова в развитии искусства бахшии Сурханского оазиса и его творчестве.

KIRISH (INTRODUCTION). Surxon vohasi badiiy ijodiyotining qadimiy boy an'analari ham ko'plab avlodlar va ijodkorlar ishtirokida shakllangan rivoj topgan o'ziga xos takrorlanmas xususiyatlarga ega bo'lgan. O'zbek xalq og'zaki ijodining katta bir qismini dostonlar tashkil etadi. Dostonchilik respublikamizning ba'zi joylaridagi kabi Surxon vohasida ham qadimiy bo'lib u necha asrlardan buyon yaratuvchi va bunyodkor xalqimizning ideal orzu – umidlari kurash va intilishlari urf – odatlari, rasm – rusumlari, axloqiy – ruhiy va milliy qadriyatlarimizning ifodasi sifatida yashab kelmoqda. Demak xalq o'z ajdodlari qoldirgan merosdan foydalanib Jahon miqyosda uning qadriga yetayotgan ekan bunday xalqni hech

qanday kuch yenga olmaydi. Bunday xalq ulkan ishlar qilishga buyuk kelajak yaratishga qodirdir. Surxon vohasi folklorini keyingi yetmish – saksoninchi yillarda o'rganish yozib olish xilma – xil dostonlarning versiyalari va variantlarini taqqoslash ilmiy tadqiq etish shuni ko'rsatadiki an'anaviy dostonchilikning yashash tarzi avloddan – avlodga o'tib, bizgacha asrab – avaylab yetkazib kelinishi asosan dehqonchilik va chorvachilik bilan shug'ullangan turkiy qavmlar orasida yuzaga kelgan hamda jonli ijroda sifat o'zgarishlariga uchragan holda hozirgacha yashab turibdi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD / (MATERIALS AND METHODS) Baxshichilik san'ati - xalq dostonchiligi ham xuddi shunday

yuzaga kelib kamol topgan. Surxon vohasi folklori haqida soʻz yuritar ekanmiz bu voha baxshichiligi Qashqadaryo baxshichiligi bilan chambarchas bogʻliqligini taʼkidlaymiz. Shu bois Surxon vohasi baxshichiligini Qashqadaryo baxshichiligidan ayro tarzda oʻrgana olmaymiz. Oʻtgan asrning 20–yillaridan boshlab yurtimiz aholisi ogʻzaki ijodini oʻrganish, toʻplash, nashr etish, tadqiqotlar oʻtkazish yaxshi yoʻlga qoʻyilgan boʻlsa-da Qashqadaryo Surxon vohasi folklorini xususan, dostonchiligini oʻrganishga nisbatan kech kirishildi. Janubiy Oʻzbekiston baxshilari dostonchiligi haqidagi dastlabki maʼlumotlarni rus tadqiqotchisi Y. F. Kol 1890 – yildayoq oʻz kundaliklarida yozib qoldirgan edi. U Termiz yaqinidagi Solihobod qishlogʻida oyinli urugʻidan boʻlgan Omonnazar uch soat davomida toʻxtovsiz doston kuylaganini qayd qiladi. E.F. Kol kundaligini tekshirgan Hodi Zarif Omonnazar kuylagan doston “Alpomish” dostoni ekanligini aniqlaydi. Qashqadaryo va Surxon vohasi xalq ogʻzaki ijodini oʻrganishga kirishish 1929-yilda ikki voha dostonchiligini ilk bor tadqiq etishga kirishgan folklorshunos Hodi Zarif hisoblanadi. Umum oʻzbek dostonchiligida alohida oʻrin egallagan Surxon vohasi dostonchiligi haqida, xususan, Sherobod dostonchiligi maktabi toʻgʻrisida navbatdagi maʼlumotni bergan olim Mansur Afzalov boʻldi. 1929-yilgi ekspeditsiyadan oʻn olti yil oʻtgach, 1945-yilda Oʻzbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasining bir guruh ilmiy xodimlari Qashqadaryo - Surxon vohasi folklor ekspeditsiyasida boʻlib, koʻpgina xalq baxshilari bilan uchrashdi, ayrim dostonchilarni aniqladi va dostonlardan parchalarni yozib oldi. Butun Janubiy Oʻzbekiston folklorini, xususan, dostonchiligini kompleks tarzda toʻplash va oʻrganish, jonli jarayonda izchil kuzatish 1953–yildan boshlangan. Surxon vohasidostonchiligining izchil ravishda oʻrganilishi navbatdagi izlanishlar monografik tadqiqotlar vohada uchta dostonchilik borligini koʻrsatadi.

NATIJALAR (RESULTS). Viloyat, respublika radioeshittirish va televideniylarida 1984-yildan beri muntazam chiqishlar qilib kelmoqda. 1993-yilda “Marhabo talantlar” respublika televizion koʻrik-bellashuvida ishtirok etgan. Respublika televideniyesi “Xalq ogʻzaki ijodi”, “Siz sevgan dostonlar”, “Ostonasi tillodan”, “Oltin beshik”, “Ikki daryo oraligʻida” koʻrsatuvlarida, Yoshlar tekekanali va boshqa

koʻplab koʻrsatuvlarda muntazam chiqib turadi. Oʻzbekiston radiosiga 6 ta dostoni: “Oltin qoboq”, “Sanam-Gavhar”, “Turkiston”, “Malla savdogar”, “Ravshanxon”, “Goʻroʻgʻlining tugʻilishi” nomli dostonlari yozib olingan va bir necha bor namoyish etilgan. 2009-yilda Koreya televideniyesi Abdinazar baxshining faoliyati va ijodi haqida koʻrsatuvlar olib, Koreya va Oʻzbekiston televideniylarida namoyish etildi. “Alpomish” dostonining Surxandaryo varianti Abdinazar baxshi Poyon oʻgʻlidan 1998-yilda yozib olingan. Professor, filologiya fanlari doktori Malik Murodov va filologiya fanlari kandidati Abduolim Ergashevlar yozib olib, nashrga tayyorlashgan. Taniqli jurnalist Normurod Norqobilov Abdinazar baxshi Poyon oʻgʻliga atab yozgan “Joʻshqin daryo” badiasida Abdinazar Poyon oʻgʻli yigirma yetti yoshigacha qoʻliga doʻmbira tutmagan, terma yoki doston aytib koʻrmaganligini aytib oʻtadi. Lekin Abdinazar Poyonov bolaligidan baxshilarni tinglab ulgʻayganligi uchun baxshilarning sozi va ovozi yaxshigina baholay olardi. Gohida maslahatlarini ham ayammasdi, ammo baxshi boʻlishni xayoliga ham keltirmasdi. Abdinazar baxshi Poyon oʻgʻli ilk ustози Xoʻshboq baxshining tarbiyasini oldi. Abdinazar baxshi oʻzi ustoz boʻlishiga qaramasdan, Chorshanbi baxshi Rahmatullayevning ham shogirdi hisoblanadi. Chunki Chorshanbi baxshi ham dostonlarning koni hisoblanadi. Surxonda u kishiga teng keladigan baxshi topilmaydi. Biladigan dostonlari yetmishdan oshadi termalari esa juda maʼnoli. Abdinazar baxshi Poyon oʻgʻli “Alpomish” dostonining yana bir yangi variantini nashr ettirgan. Abdinazar baxshi kuylagan “Alpomish” dostoni Fozil shoir Yoʻldosh oʻgʻli ijrosidagi dostondan baʼzi oʻrinlari bilan farq qiladi. Abdinazar baxshi Poyon oʻgʻlining 200 ga yaqin termasi bor.

MUHOKAMA

(ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION). Bu termalar insonni komillikka chorlovchi gʻoyalar bilan yoʻgʻrilgan. Yana mavzu jihatdan xilma-xilligi bilan tinglovchilarni oʻziga jalb qiladi. Bu termalarning ichida pand-nasihat ruhida yozilganlari ham mavjud. Baxshi termalarining koʻpchilik qismini Oʻzbekiston va baxshi tugʻilib oʻsgan Surxondaryoga bagʻishlab yozilgan termalar tashkil qiladi. Bu esa Abdinazar baxshi Poyon oʻgʻlining vataniga boʻlgan cheksiz mehru muhabbatini koʻrsatadi. Baxshining “Oʻzbekim”, “Vatanim”, “Turonim”, “Yurtim”, “Yurtga tilak”, “Oʻzbekning”, “Boʻstonim”, Oʻzbekiston Respublikasi mustaqilligining 16

yilligiga bag'ishlab yozilgan "O'zbekistonim" nomli termasi, "Surxonning", "Xomkon" kabi termalari vatanparvarlik ruhida yozilgan.

XULOSA (CONCLUSION). Umumo'zbek dostonchiligida alohida o'rin egallagan Surxon vohasi dostonchiligi xususan Sherobod dostonchilik maktabi baxshi – shoirlari so'z san'ati va musiqaning ko'plab namunalarini bizgacha asrab – avaylab yetkazib kelgan. Abdinazar baxshi Poyon o'g'li baxshichilik san'atida "Alpomish avlodlari" turkumiga kiruvchi "Davrqul polvon" dostoni, "Alpomish" va "Go'ro'g'li" turkumiga kiruvchi "Malla savdogar", "Go'ro'g'lining tug'ilishi" kabi asarlari o'zbek dostonchiligi taraqqiyotiga o'zining munosib hissasini qo'shdi. Musiqaning ko'plab namunalarini bizgacha asrab-avaylab yetkazib kelgan. Bu maktab Qashqadaryo viloyatining ayrim hududlari, Tojikiston va Turkmaniston respublikalarining o'zbeklar yashaydigan ovul-qishloq va tumanlarida repertuarida o'ziga xos dostonlarning mavjudligi, baxshichilik an'anasining yashovchanligi bilan ajralib turadi. Abdinazar baxshi Poyanov baxshichilik san'atini rivojlantirishda, keng targ'ib etishda, ushbu san'at sirlarini yosh avlodga o'rgatishda va kelajak avlodlarga meros qoldirish borasida olib borgan sermahsul ijod faoliyatiga yuksak e'tibor qaratilib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2003-yil 22-avgustdagi Farmoni bilan "O'zbekiston Respublikasi xalq baxshisi" faxriy

unvoni bilan mukofotlangan. Bugungi kunda Abdinazar baxshi Poyanov Mustaqil O'zbekiston Respublikasining nomoddiy ma'naviy merosi, otabobolarimizdan avloddan-avlodga o'tib kelayotgan qadimiy madaniyat, san'at, ijro usullarini kelajak avlodga butunligicha yetkazib berishda o'zining beminnat xizmatlarini ayamay keldi. Abdunazar baxshi Poyonov Fransiya, Belgiya, Shveytsariya, Tayvan, Turkiya, Ozarbayjon, Qozog'iston va Qirg'iziston davlatlarida o'z ijodini namoyish etib, o'zbek xalq baxshichilik an'analari dunyo xalqlari orasida munosib targ'ib qilib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati (References):

- 1 Murodov M. va Ergashev A. Alpomishnoma. – T.: Mehnat. 1999. b 35-36
- 2 Murodov M. O'zbek baxshilari poetik maktablari // Adabiy meros. 1976, 4 – son. b 17-18
3. Mirzayev T. Xalq shoirlarining repertuari. – T.: Fan, 1979. b 76-78
4. Mirzayev T., Sarimsoqov B. Doston, uning turlari va tarixiy taraqqiyoti/ O'zbek folklorining epik janrlari. – T.: Fan, 1981. b 96-98
5. Ergashev A. Qashqadaryo – Surxon vohasi dostonchiligi. – T.: Fan, , 2008. b 138-142

